

Kitabiyat

Book Review

AMERİKA'DA BİR BEKTAŞI BABASI: BABA REXHEB

Halil İbrahim ŞAHİN*

Özet

Bu çalışmada Frances Trix tarafından kaleme alınan “Amerika’da Bir Bektaşî Babası: Baba Rexheb” isimli kitap tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlarda ve Amerika’da Bektaşîlik, Frances Trix, Baba Rexheb

A BEKTASHIAN FATHER IN AMERICA: BABA REXHEB

Abstract

In this study , a book about Father Rexheb : A Bektashi Father in U.S.A. which was written by Frances Trix, is introduced.

Keywords: Bektashism in America and the Balkans, Frances Trix

Frances Trix, *The Sufi Journey of Baba Rexheb*, Philadelphia 2009: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, XIV+226 s.

Kökleri Orta Asya’ya uzanan ve oluşumunu Anadolu’da tamamlamış bir inanış tarzı olan Bektaşîlik, çok geçmeden Balkanlarda da kendine yer bulmuştur. Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşması sürecinde olduğu gibi Balkanların da Türk kültür dairesine girmesinde Bektaşîlik önemli bir rol oynamıştır. Fethedilen yerleri yerleşime açan, bölge insanı ile ilk temasları sağlayan, hoşgörü ikliminde yeni inanç değerlerini Balkan insanına aktaran ve özellikle Türk kültürünü bölgeye taşıyan Bektaşîler olmuştur. Bu yönüyle Bektaşî babalarının, Osmanlı Devleti’nin kültür ve medeniyet alanındaki öncü kuvvetleri gibi çalıştıklarını ve bu sayede Osmanlı’nın Balkanlarda tutunmasına yardımcı olduklarını söylemek mümkündür. Osmanlı şemsiyesi altında huzurlu günler geçiren Bektaşî babaları, Osmanlı’nın bölgeden çekilmesiyle eski günleri arar hale gelmişlerdir. Osmanlı’nın bölgede tesis ettiği güven ve barış ortamı, I. Dünya Savaşı’ndan sonra yerini kargaşaya bıraktığından buradaki Bektaşî tekkeleri ve mensupları sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Hatta Balkanlardaki yeni düzenlemelere ayak uyduramayan veya baskıya uğrayan bazı Bektaşî babaları, buldukları tekkeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Frances Trix’in çalışmasına konu ettiği Baba Rexheb de rejim baskısından ülkesini terk etmek zorunda kalmış bir Bektaşî babasıdır. Philadelphia’da yayımlanan *The Sufi Journey of Baba Rexheb* başlıklı kitabın yazarı Trix, *Spiritual Discourse: Learning with a Islamic Master* (1993), *Albanians in Michigan* (2001) ve *Muslim Voice and Lives in the Contemporary World* (2008) adlı çalışmalarıyla tanınan ve İslamiyet, tasavvuf, Bektaşîlik, özellikle de Arnavutluk’taki Bektaşîlik üzerine uzman bir araştırmacıdır. Kitap, Arnavutluk’tan

*Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hsahin@balikesir.edu.tr

Amerika'ya göç etmiş ve orada bir Bektaşî tekkesi kurmuş olan Baba Rexheb'in hayat hikâyesini anlatmaktadır. Yazar, kitabının önsözünde *"Bu kitap, Amerika'da ilk Bektaşî topluluğunun kurucusu, Balkan Müslümanlarının lideri Baba Rexheb'in etnografik biyografisidir."* (s. xix) diyerek çalışmasının bir biyografi yazma girişimi olduğunu açıkça ifade eder.

Frances Trix'in kitabına konu olan Baba Rexheb, 1901 yılında Arnavutluk'un Gjirokastra şehrinde dünyaya gelmiş, siyasal sebeplerle ülkesini 1944'te terk etmek zorunda kalarak önce İtalya'ya, oradan Mısır'a ve son durak olarak ise 1952 yılında Amerika'ya göç etmiş bir Bektaşî babasıdır. Amerika'daki Arnavut göçmenlerinin teşvikiyle 1954 yılında Detroit'te bir Bektaşî tekkesi kurmayı başaran Baba Rexheb, Bektaşîliğin Amerika'da kurumlaşmasını sağlayan ilk Bektaşî babasıdır. Frances Trix'in, Amerika'daki tekkede Bektaşî babasıyla yaptığı derslerin notlarına, babayla yapılan görüşme kayıtlarına, babanın şahsi arşivindeki çok çeşitli belgelere dayalı olarak hazırlanmış bu kitap, önsöz ve sonucun haricinde dokuz bölümden oluşmaktadır. Kitabın, "Bring Me My Shoes, My Doughter" başlıklı ön sözünde yazar, Bektaşî babasının rahatsızlığını ve hasta günlerini anlatarak çalışmasına giriş yapmaktadır. Yazar, Baba Rexheb'in Türkçe başta olmak üzere Arnavutça, Yunanca, İtalyanca, Arapça ve Farsça bildiğini, aynı zamanda doğum yeri olan Arnavutluk'un Gjirokastra şehrinde Bektaşîliğe intisap ettiğini ve burada dervişlik makamına ulaştığını, ancak siyasi sebepler yüzünden ülkesinden ayrılarak Amerika'ya göç etmek zorunda kaldığını, ön söz kısmında dile getirmiştir.

Kitabın "Welcome: The Door is Always Open" başlığını taşıyan birinci bölümü, yazarın Baba Rexheb ile tanışması, babanın ad almasında etkili olan olay, eğitimi, Bektaşî tekkesine intisap edişi ve onu Amerika'ya çeken sebepler üzerine odaklanmıştır. Yazar bu bölümde Bektaşî babasıyla ilgili bilgiler verirken Arnavutluk'un tarihi, kültürü ve etnik yapısı hakkında değerlendirmeler yapmakta, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki politikaları ve Arnavutluk bölgesiyle olan ilişkilerine temas etmektedir. Baba Rexheb'in Recep ayında doğduğu için bu adı aldığını söyleyen yazar, Bektaşî babasının çocukluğu ve gençliği üzerine de ayrıntılı denebilecek bilgileri kitabının bu kısmında okuyucularıyla paylaşmaktadır. Amerika'daki tekkenin fiziki yapısı, dini ve sosyal içerikli faaliyetlerinin anlatıldığı birinci bölüm, kitaba giriş mahiyeti taşımaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü, hem Arnavut Bektaşîleri hem de Baba Rexheb için mürşit konumundaki bazı Bektaşî babalarının tanıtımına ayrılmıştır. "Baba's Bektashi Lineage" başlığını taşıyan bu bölümde öncelikle "Ali Haqî Baba", sonrasında ise "Selim Ruhi Baba"dan söz edilmiştir. Baba Rexheb'e göre Arnavut Bektaşîlerinin mürşidi Ali Haqî Baba'dır. On dokuzuncu yüzyılda Anadolu'dan Arnavutluk'a gelmiş olan bu Bektaşî babası, burada çok sayıda derviş yetiştirmiştir. Selim Ruhi Baba ise, Baba Rexheb'in mürşididir. Kısacası bu bölüm, Baba Rexheb'in tabi olduğu mürşit silsilesini ortaya çıkarmaktadır.

"Baba's Balkan Heritage" adlı üçüncü bölüm, tamamıyla Baba Rexheb'in hayat hikâyesini anlatmaktadır. Bu bölümde verilen bilgilere göre Baba Rexheb, 1901 yılında Gjirokastra'da doğmuş, on altı yaşında Bektaşî tekkesine intisap

etmiş ve 1922 yılında da dervişlik makamına ulaşmıştır. Yazar, diğer bölümlerde yaptığı gibi, bu bölümde de dönemin siyasi ve tarihi gelişmelerine de temas etmeyi ihmal etmemiştir. Babanın doğduğu yıllarda Gjirokastra'daki ve Balkanların diğer bölgelerindeki gelişmeler, I. ve II. Dünya Savaşlarının bölgeye etkileri, İtalya'nın Arnavutluk'a saldırması, Bektaşilerin komünizme karşı tavrı ve bu yüzden siyasi otorite ile ters düşmeleri gibi olaylar ve gelişmeler üzerinde durularak dönemin siyasi ve tarihi atmosferi yansıtılmıştır.

Baba Rexheb, komünizm karşıtı görüşleri yüzünden 1940'lı yıllarda siyasal güçler tarafından rahatsız edilmeye başlanır. 1944 yılına gelindiğinde ise artık Bektaşî babasına Arnavutluk'tan ayrılmaktan başka bir yol kalmamıştır. Baba Rexheb'in ülkesinden ayrılarak İtalya'ya geçmesi, orada mülteci kamplarında dört yıl kalması ve buradan Mısır'a hareket etmesi, kitabın "The Path of Exile" adlı dördüncü bölümünde ele alınmıştır. Baba Rexheb'in Mısır yılları ise başlıca bir bölümde, yani "Waiting in Egypt" başlıklı beşinci bölümde irdelenmiştir. Baba Rexheb'in 1948-1952 yıllarında kaldığı Mısır'ı tercih etmesinde, Mısır'ın Arnavutluk vatandaşlarından vize istememesi etkili olmuştur. Kahire'de Kaygusuz Abdal Tekkesi'nde dört yıl akalan Baba Rexheb, burada doğunun pek çok klasik eserini görme ve okuma fırsatı bulur. Baba, Mevlana'nın Mesnevisi'ni ve Kelile ve Dimne'yi ilk kez bu tekkede okur. Baba Rexheb, Kaygusuz Abdal Tekkesi'nde "Muhabbet" adı verilen sohbetlere katılır. Hem kendisinin yazdığı hem de gelenekten aldığı nefesleri buradaki müritlerle paylaşır. Kitabın yazarı, babanın Kahire notlarından hareketle bu nefesleri İngilizceye çevirmiştir. Ayrıca nefeslerde geçen tasavvufi unsurlara da dikkat çekmiştir. Bu bölümün diğer önemli bir tarafı, Kaygusuz Abdal hakkında da özel bilgilerin verilmiş olmasıdır.

Baba Rexheb, Mısır'da faaliyetlerini sürdürebilecek bir ortamın bulunmadığına kanaat getirdikten sonra, daha önceleri de çeşitli kereler davet aldığı Amerika'ya gitmeye karar verir, ancak ondan önce kız kardeşi Zonja Zejnep buraya ulaşır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da ciddi bir Arnavutluk nüfusunun oluşmuş olması, Baba Rexheb'in buraya gidişini kolaylaştırdığı gibi, bölgede kalıcı olmasını da sağlamıştır. Yazar, Baba Rexheb'in Amerika'ya gelişini, "Coming to America" adlı altıncı bölümde ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Baba Rexheb, öncelikle New York'a gelmiş, oradan da Michigan'a geçmiştir. Kısa sürede Arnavut Bektaşilerini örgütleyerek 15 Mayıs 1955 tarihinde Amerika'daki ilk Bektaşî tekkesinin açılmasını sağlar. Kitabın yedi ve sekizinci bölümleri, tekkenin ve Baba Rexheb'in faaliyetlerini konu etmektedir.

"Early Decades at the Tekke" ve "Later Decades at the Tekke" başlıklarını taşıyan yedinci ve sekizinci bölümlerde tekkenin onuncu ve otuzuncu yılları nedeniyle yapılan kutlamalar oldukça dikkat çekicidir. Tekkenin onuncu yılına özel *Bektashism and the Albanian Tekke in America* (Michigan 1964) adlı bir kitap yayımlanmış, kutlamalara bölge halkının yanı sıra Michigan'daki yöneticiler ve diğer ülkelerden misafirler de katılmıştır. Hatta otuzuncu yılda yapılan kutlamaya Amerika başkanı telgraf göndermiştir. Bu da yazar tarafından tekkenin kurumlaşması ve ülkede kabul görmesi olarak yorumlanmaktadır. Kısacası Amerika'nın ilk Bektaşî

tekkesi, mensuplarının yanı sıra tekke dışında kalan Amerikalılarla da sıkı ilişkiler kurmuştur. Özellikle Aşure ve Nevruz günlerinde bölge halkı tekke de yapılan etkinliklere davet edilmiş ve tekke deki dersler herkese açık hale getirilmiştir. Bölge insanını kucaklayıcı bu yaklaşım, çok geçmeden karşılık bulmuş ve Michigan'daki insanların tekkeye olan ilgileri ve sevgileri artmıştır.

Görüldüğü gibi Baba Rexheb, zorluklar içinde yaşamını sürdürmüş, sabır ve kararlığı ile Amerika'ya Bektaşiliği taşımaya ve aynı zamanda burada kalıcı hale getirmeye başarmış bir Bektaşi babasıdır. 10 Ağustos 1995 yılında vefat eden Baba Rexheb, tasavvuf ve Bektaşilik üzerinde de fikir üretmiş, bu konularda eser kaleme almış bir Bektaşi'dir. 1970 yılında kalem aldığı *İslamic Mysticism and Bektashism* adlı kitabı, doğrudan tasavvuf ve Bektaşilik ile ilgilidir. Kur'an ve sünnetten hareketle tasavvufu ele alan Baba Rexheb, Gazali, İbn Arabi ve İbn Sina'nın da düşüncelerine başvurmuştur. Kitapta ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin görüşleri, Bektaşi edebiyatı ve Arnavutluk'ta Bektaşilik hakkında bilgiler de verilmiştir. Trix'in hazırladığı kitaptan Baba Rexheb'in, Fuzuli'nin "Hadikatü's-Süeda"sı başta olmak üzere tasavvufi kaynaklardan Arnavutçaya çeviriler yaptığını, Türkçe ve Farsça şiirler yazdığını öğreniyoruz.

Sonuç olarak Frances Trix, Baba Rexheb'in biyografisini başarılı bir şekilde yazmayı başarmıştır. Bu başarısında, zamanının büyük bir kısmını Michigan'daki Bektaşi tekkesinde geçirmiş olmasının etkisi büyüktür. Tekke de katıldığı dersler, tuttuğu notlar, Baba Rexheb'den aldığı bilgiler ve özellikle Bektaşi babasının kişisel arşivini yazara açmış olması, çalışmanın başarısını arttırmıştır. Genel anlamda Balkanlardaki, öz elde ise Arnavutluk'taki Bektaşiliğin oluşumu ve gelişimi konusunda yapılan değerlendirmeler, çalışmanın tarihi ve kültürel anlamda sağlam bir zemine yerleşmesini sağlamıştır. Tabii ki Bektaşilik konusunda Türkiye'de yapılmış bazı temel kaynakların da çalışmaya dâhil edilmesi, Anadolu'daki Bektaşilik ve Balkanlardaki ilk Bektaşiler hususlarında daha doyurucu değerlendirmelerin ortaya çıkmasını sağladı, ancak Avrupa ve Amerika literatürünün başarılı bir şekilde takip edilmiş olması, çalışmayı bu haliyle de yetkin konuma yükseltmektedir. Kısacası Avrupa'dan Amerika'ya Bektaşiliğin taşınma serüvenini okumak isteyenler ve özellikle Baba Rexheb'in çalkantılı hayatını merak edenler için bu kitap, temel bir başvuru kaynağıdır.